

TÉTÉNYI ANDRÁS¹

A POPULIZMUS NÉPSZERŰSÉGÉNEK

GAZDASÁGI MAGYARÁZATAI

DEMAND CONDITIONS FOR THE GROWTH OF POPULIST SUPPORT

Míg a populizmus korábban csak a szélsőséges pártokra volt jellemző, addigra mostanra általánossá vált, hogy számos ország belpolitikájának alkotják meghatározó elemét. A szakirodalomból azonban nem egyértelmű, hogy mely tényezők vezettek el ezeknek a pártoknak a megerősödéséhez, részben az eltérő minták és eltérő becslési eljárások miatt. A tanulmány három csoportra bontja azokat a változókat, amelyek befolyással vannak a populista pártok térnyerésére: gazdasági okok; bizalmon alapuló változók; kulturális tényezők. A tanulmány arra a következtetésre jut, hogy a regionális és választói heterogenitás miatt nehezen hasonlíthatók össze az adatok, emiatt kontinenseken átívelő panel adatokra lenne szükség, hogy általános ok-okozati kapcsolatot lehessen alkotni a populizmus térnyerésének okairól.

While populism in the past was associated mainly with radical parties, by today they have become a part of the political mainstream in many countries. However, looking at the literature it is unclear what factors have led the rise in populist demand. A problem when trying to understand the causal relationship is, that large econometric analyses which were conducted over the past 5 years use different samples and measurement methods. This article will investigate three groups of reasons which may have led to the increase in populist demand: economic reasons; trust reasons and cultural factors. The article finds that because of regional and electoral heterogeneity it is not really possible to compare data from Europe with that of the USA, therefore before any general conclusions can be drawn it would be useful to have panel data across continents.

BEVEZETÉS

A populizmus sokáig csak a szélsőséges pártok kommunikációjában mutatkozott meg, mint a szavazatok maximalizálására törekedő stratégia. Azonban a 2010-es évek derekán a fejlett nyugati államokban már nem csak a feltörekvő jobb és baloldali pártok szavazatszerző tevékenységének egy eleme volt: 2015-től kezdve kormányra is kerültek korábban populistának gondolt pártok. Elsőként a görög Syriza alakíthatott kormányt 2015-ben, amely népszerűségét a meg-

¹ egyetemi docens, Budapesti Corvinus Egyetem, Világgazdasági Tanszék
This project has received funding from the European Union's Horizon 2020 research and innovation programme under grant agreement No 822682
DOI: 10.14267/RETP2020.01.09

szorítás ellenes politikának is köszönhető [The Guardian, 2015]. Ezt követte az USA-ban a protekcionista és elitellenes Donald Trump 2016-os meglepetésszerű győzelme, a 2017-es osztrák választásokat követően az Osztrák Néppárt (Österreichische Volkspartei) koalíciója az idegenellenes és euroszeptikus Osztrák Szabadságpárttal (Freiheitliche Partei Österreichs), a 2018-as olasz választásokat követően az Öt Csillag (Movimento 5 Stelle) az idegenellenes Északi Ligával (Lega Nord) való kormányalakítása, illetve az Egyesült Királyságban a BREXIT-et minden áron megvalósítani akaró Konzervatív Párti Boris Johnson 2019-es választásokon aratott elsöprő győzelme. A választási győzelmeket még kiegészíti számos populista párt megerősödése is, mint például a német Alternatíva Németországért (Alternative für Deutschland), a francia Nemzeti Gyűlés (Rassemblement national), vagy a spanyol Podemos. A populista politikát folytató pártok között egyaránt megtalálunk relatíve újonnan alakult pártokat (Syriza, Podemos és Alternatíva Németországért), és olyan pártokat is, amelyek az elmúlt években vettek populista fordulatot (brit Konzervatív Párt, amerikai Republikánus Párt). Megtalálhatóak közöttük euroszeptikus pártok (Konzervatív Párt, Osztrák Szabadságpárt, Nemzeti Gyűlés), idegenellenes pártok (Északi Liga, Nemzeti Gyűlés) és elitellenes pártok is (Syriza, Alternatíva Németországért).

Míndeazért lényeges, mert a felsorolásból is látható, hogy rendkívül heterogén azoknak a pártoknak a képe, amelyek vagy választásokat nyertek populista kommunikációval, vagy amelyeknek megnövekedett a népszerűségük a populista kommunikációjuknak köszönhetően. Emiatt nem egyértelmű, hogy mely ok(okra) vezethető vissza a választásokon aratott győzelem, vagy a vártnál jobb szereplés. A populizmussal foglalkozó szakirodalom némi leegyszerűsítéssel két nagyobb csoportra bontható: kínálati oldalra és keresleti oldalra. A kínálati oldallal foglalkozó szakirodalom elsősorban [Dornbusch és Edwards, 1990] tanulmányára hivatkozik, amely alapján a makrogazdasági populizmus a növekedést és a jövedelem újraelosztását hangsúlyozza, és igyekszik elsiklani az infláció és a költségvetési hiány finanszírozásának a nehézségei felett, amelyeket az expanzív fiskális politika okoz. A 2010-es évek második felében több tanulmány is született (a teljesség igénye nélkül: [Algan et al., 2017]; [Bossert, Clark, D'Ambrosio, & Lepinteur, 2019]; [Dustmann et al., 2017]; [Guiso et al., 2019, 2018]; [Inglehart & Norris, 2016]; [Mayer, Rovny, Rovny, & Sauger, 2015]; [Rovny & Rovny, 2017]) amely azt vizsgálja kvantitatív módszerek segítségével, hogy miért növekedett meg egyes populista pártok támogatottsága. Vagyis nem azt kutatja, hogy mit kínálnak gazdaságpolitikai értelemben egyes populista pártok (lásd például [Dornbusch & Edwards, 1990]), hanem mi befolyásolja a szavazói magatartást. A szakirodalom meglehetősen heterogén képet fest elénk, ennek ellenére mégis három nagyobb csoportot lehet megkülönböztetni a populista pártok térnyerésének okairól: 1) gazdasági okok; 2) bizalmon alapuló változók; 3) kulturális tényezők.

A tanulmány célja, hogy bemutatásra kerüljenek azon indokok, illetve érvek, amelyek segítségével a szakirodalom megmagyarázza, hogy milyen választói keresletet elégítenek ki populista pártok és meghatározza, hogy milyen nehézségekbe ütközik ennek a kérdésnek az elemzése. A tanulmány először a gazdasági változókat fogja bemutatni, ezt követően a bizalmon alapuló változókra helyezi majd a hangsúlyt, majd a kulturális tényezőket fogja elemezni. Legvégül a tanulmány levonja majd a konklúziókat a különböző változók közötti magyarázatokról.

GAZDASÁGI VÁLTOZÓK

Ha a gazdasági változókat vizsgáljuk meg, akkor ezen a kategórián belül is számos magyarázatot találunk arra, hogy miért erősödtek meg a populista pártok. Ilyen kategória a pénzügyi válság

hatása, a globalizáció hatása, a helyi munkaerőpiac sajátosságai stb. Ami közös a magyarázatokban, hogy a gazdasági változókkal foglalkozó szakirodalom egységesen a gazdasági bizonytalanság (economic insecurity) fogalmához társítja a populista pártok megerősödését, anélkül, hogy egységes definíciót alkotott volna arról, hogy mi is az, hogy gazdasági bizonytalanság. Anderson & Pontusson, [2007: 212] fogalmazta meg találoán, hogy a gazdasági bizonytalanság egy átfogó kifejezés, amely a „jólét különböző” megnyilvánulásait fogja át és alkalmazható bármilyen munkához vagy jövedelemhez kapcsolódó félelemre. Ha a gazdasági bizonytalansággal foglalkozó kutatók (a teljesség igénye nélkül [Bossert & D'Ambrosio, 2013: 1018]; [Dominitz & Manski, 1997: 264]; [Hacker et al., 2014]; [Jacobs, 2007: 1]; [Osberg, 1998: 17]; [Western et al., 2012: 341 definícióit megvizsgáljuk, látható, hogy a közös pont az alkalmazott definíciókban a kockázat, amellyel a szavazók találkozhatnak, és a félelem amelyet a kockázat megléte kivált belőlük [Tétényi, 2020]. Vagyis ez alapján, nem önmagában a gazdasági egyenlőtlenség fog félelmet vagy frusztrációt okozni a szavazókban, hanem hogyha azt gondolják, hogy amijük van, az elveszni látszik a pénzügyi válság miatt, a külföldi multik miatt, a migránsok miatt vagy bármilyen általuk nem értett változás miatt. A fejezet következő részében az egyes gazdasági bizonytalanságot erősíti hatásokat fogjuk bemutatni.

A nyugati, fejlett világot a 2008-2009-es világgazdasági válság alaposan megtépázta. A gazdasági növekedés negatívba fordult át és mindennaposok voltak a hírek bankcsődökről és potenciális államcsődökről, növekvő munkanélküliségről, megugró kormányzati kiadásokról, demonstrációkról, illetve idővel kormányzati megszorításokról is [Busch et al., 2013]. Történelmi távlatban érdemes különbséget tenni két fajta válság között: pénzügyi válság és „normál” válság. Funke, Schularick, & Trebesch, [2016] szerint a pénzügyi válságok jellemzője, hogy az adott ország bankrendszere meginog, mert a bankbetétesek nagy számban veszik ki a pénzüket; növekszik a nem teljesítő hitelek aránya, amelynek következtében idővel csődbe vagy csőd közeli állapotba kerül számos pénzügyi intézmény, szükségessé téve a kormányzati beavatkozást. Ezzel szemben a „normál” válságokban ugyan van gazdasági visszaesés, de nem figyelhető meg jelentősebb pénzügyi összeomlás. Ez a különbségtétel azért lényeges, mert a kutatók számításai szerint más következményekkel jár egy gazdasági recesszió és más következményekkel egy pénzügyi válság. Míg egy „normál” gazdasági válság esetében nem figyelhető meg számottevő politikai következmények az egyes pártokra nézve, addig a pénzügyi válságok esetében a szélsőjobb támogatottsága jelentősen megugrik, a kormányzati többség elolvad, a pártok száma megnövekszik a parlamentekben és megszorodnak az utcai demonstrációk. Emiatt a szerzők azt a végkövetkeztetést vonják le, hogy nagyon jelentős a jegybankárok és pénzügyi szakemberek felelőssége, hogy elkerüljék a pénzügyi válságok kialakulását. Guiso et al., [2019] alapján a jegybankárok és pénzügyi szakemberek felelőssége hasonlóan jelentős, hiszen a kutatók szerint a pénzügyi válság európai kezelése lehetett az egyik kiváltó oka annak, hogy megnövekedett a gazdasági bizonytalanság és ennek következtében a populista pártokra szavazók száma. A kutatók gondolatmenete (és eredményei) alapján a szavazók csalódottságot fognak érezni amiatt, hogy a vezetőiknek nincsen egy egyszerű és könnyen érthető megoldása a pénzügyi válságra. Ráadásul az eurózóna tagországainak nincsen monetáris önállóságuk és csak limitált fiskális mozgásterük van arra, hogy kezeljék a válságot. A kormányok beszűkült mozgásterét (nincs lehetőség a valuta leértékelésére, nincs lehetőség az adóversenyre vagy a vállalatok támogatására) a szavazók is érzik, emiatt könnyen fognak azonosulni azzal a retorikával, amely az EU-t vagy az eurózónát tekinti a válság megoldásának az akadályának és ezáltal megnövelik a populista pártok szavazati arányát. Olyan kínálati szlogenek lesznek népszerűek, mint hogy „lépjünk ki az EU-ból”, „lépjünk ki az eurózónából”, „emeljük meg a védővámokat”, „építsünk falat a migránsok ellen” stb. Guiso et al., [2018]

egy másik tanulmányukban azt mutatják be, hogy nem csak a válság megléte, hanem annak intenzitása is elvezet a radikális politikai változásokhoz. Abban az esetben, ha a válság együtt jár a globalizációtól és a migrációtól járó félelemmel és mind a jobb, mind pedig a bal oldali pártok sikertelenek voltak a válság kezelésében, akkor megnövekszik az igény a demokratikus intézmények lebontására. A kutatók hatásmechanizmusa szerint, hogyha egy negatív gazdasági sokk következik be egy olyan esetben, amikor sem a jobb sem pedig a bal oldali gazdaságpolitikák nem tekinthető sikeresnek, akkor csökkenni fog a motiváció a szavazáson való részvételre és ezt az űrt tölthetik be a populista pártok, akiknek a szavazói elmennek szavazni.

Egy másik hatásmechanizmus a globalizáció hatásain keresztül mutatja be a populista pártokra leadott szavazatok növekedését. Az egyes nyugati vállalatok a versenyképességük javítása érdekében, és optimalizálva a munkabéreket úgy dönthetnek, hogy áttelepítik a termelési vagy a szolgáltatási egységeiket Kelet-Európába vagy Európán kívülre, tipikusan Ázsiába. Ez a szavazókban szintén gazdasági bizonytalanságot és félelmet vált ki a jövőjükkel kapcsolatban, hiszen megszűnnek a munkahelyek, csökkennek a lehetőségeik [Guiso et al., 2019]. Hasonló jelenségről ír [Colantone & Stanig, 2018], akik azt vizsgálták, hogy milyen hatással van az olcsó kínai import megjelenése a szavazókra. Az eredményeik alapján egy adott régió minél inkább ki van szolgáltatva az import sokkoknak, annál inkább valószínű, hogy a nacionalista, protekcionista és szélsőjobb oldali pártok támogatottsága fog megnövekedni a többi párt terhére. A kutatók azt is megjegyzik, hogy a globalizáció előnyeit nem lehet a végtelenségig élvezni anélkül, hogy a globalizáció veszteseit ne kompenzálják az egyes kormányok valamilyen módon, hiszen minél később lesznek a vesztesek kompenzálva, annál inkább növekedni fog az igény a bezárkózásra és a globalizáció szűkítésére. Ez a hatásmechanizmus ugyanakkor nem újkeletű: már [Scheve & Slaughter, 2004] is felhívta rá a figyelmet, amikor a 2001-es British Household Panel Survey segítségével kimutatták, hogy azon dolgozók, akik olyan szektorban dolgoznak ahol magas a külföldi közvetlen tőkeberuházás (FDI) aránya azok sokkal inkább bizonytalanok a jövőjükkel kapcsolatban, mint azok ahol alacsony az FDI. A dolgozók, helyesen, azt gondolják, hogy a vállalat tetszőlegesen el tudja mozdítani a termelési egységet, ha máshol jobb feltételekkel képes termelni. Emiatt növekszik meg a gazdasági bizonytalanságuk.

Egy harmadik hatásmechanizmus a helyi munkaerőpiaci sajátosságok alapján mutatja be, hogy miért növekedik meg a populista pártokra való szavazók aránya. Burgoon & Dekker, [2010] azt vizsgálja meg, hogy milyen hatással van a munkaerőpiaci státus a gazdasági bizonytalanságra és arra az eredményre jutnak, hogy a részmunkaidőben dolgozók gazdaságilag sokkal inkább bizonytalanabbak, mint azok, akik teljes munkaidőben dolgoznak. Emellett a gazdasági bizonytalanság növekedésével megnövekszik a választók részéről a kereslet a szociális ellátóprogramok iránt. Hasonló eredményre jut [Anderson & Pontusson, 2007] is: azon munkavállalók, akik magasabban képzettek és nem kékgalléros munkavállalók, azok biztosabbak a jövőjükkel kapcsolatban. Bossert et al., [2019] tanulmánya az egyéni bevételek és a gazdasági bizonytalanság között állít fel kapcsolatot, majd megvizsgálja, hogy azon választók, akik gazdaságilag bizonytalanok tekinthetők, hogyan szavaznak. [Guiso et al., 2018] eredményeivel ellentétesen azt találták, hogy a gazdasági bizonytalanság növeli a választásokon való részvétel valószínűségét és azt is, hogy a választó jobb oldali pártra fog szavazni. [Mayer et al., 2015] a beavatott / kívülálló definícióját alkalmazza, ahol beavatottak azok a választók, akiknek biztos állásuk van és nem valószínű, hogy munkanélkülivé válnak, míg a kívülállók azok a személyek, akik vagy munkanélküliek vagy olyan munkával rendelkeznek, amely alacsony fizetéssel jár és amelyből könnyen elbocsáthatók, vagy ahol magas a kockázata az elbocsátásnak. A szerzők a 2014-es Európai Parlamenti választásokat követő közvélemény-

kutatás alapján arra az eredményre jutottak (hasonlóan Guiso et al., [2018] munkájához), hogy a kívülállók kevésbé fognak részt venni a választásokon, és ha mégis, akkor a jobboldal pártjait fogják támogatni. Mivel [Mayer et al., 2015] kutatása kis mintán készült, emiatt szerzőtársai, [Rovny & Rovny, 2017], egy nagyobb mintán is megvizsgálták a beavatottak / kívülállók szavazói magatartását. Arra az eredményre jutottak, hogy a kívülállók kevésbé valószínű, hogy részt fognak venni választásokon és ha mégis nem fognak a konzervatív jobboldal pártjaira leszavazni. Érdekessége még a tanulmánynak, hogyha a szerzők a kívülállót a munkaerőpiacon fellelhető kockázat² alapján definiálják, akkor a választók támogatása a szélsőjobb pártjai felé növekszik meg, ezzel szemben, hogyha a kívülállót a munkaerőpiaci státus alapján definiálják³, akkor a választók támogatása a szélsőbal pártjai felé növekszik meg.

Látható, hogy míg a pénzügyi válság és a globalizáció negatív hatásai szinte egyenesen arányosan vezetnek a gazdasági bizonytalanság növekedéséhez és ennek hatására a populista pártok népszerűségének a növekedéséhez, a munkaerőpiaci helyi sajátosságokban bekövetkező változások hatásai már korántsem annyira egyértelműek. Nincs konszenzus azzal kapcsolatban, hogy a gazdaságilag bizonytalanok nagyobb vagy kisebb valószínűséggel mennek-e el szavazni és az sem egyértelmű, hogy a baloldali vagy a jobboldali radikális pártokra fognak-e szavazni.

BIZALMON ALAPULÓ VÁLTOZÓK

Az előző gondolatmenethez képest egy másik ok-okozati kapcsolatot vizsgál meg Foster & Frieden, [2017], akik azt elemzik az Eurobarometer adatai alapján, hogy miért van jelentős eltérés az európai intézményekbe vetett bizalom kapcsán az európai szavazók körében. Arra az eredményre jutottak, hogy azon társadalmi csoportok, akik vagy munkájuk, vagy végzettségük miatt haszonélvezői voltak az európai integrációnak lényegesen jobban bíznak a kormányukban, mint azok, akik vesztesei az európai integrációnak, kevés iskolát végeztek el, vagy munkanélküliek. A válságot követően a munkanélküliség átlagosan egy százalékpontos emelkedése a bizalmat a kormánnyal szemben két százalékponttal csökkentette és az EU-s intézményekkel szemben egy százalékponttal. Ehhez kapcsolódó megállapítás, hogy a munkanélküliség növekedése inkább befolyásolta a bizalom csökkenését, mint az ország jövedelmi helyzete, az intézmények minősége vagy az ideológiai identitás. A kutatók azt is megállapítják, hogy a déli EU-s országokban, amelyekben strukturális kiigazításokat kellett végrehajtani, számottevően nagyobb mértékben csökkent a bizalom a kormányokkal és az EU-s intézményekkel szemben. Algan et al., [2017] már nem csak arra volt kíváncsi, hogy mely tényezők vezettek el a bizalom csökkenéséhez, hanem arra is, hogy mi a kapcsolat a bizalom, az intézményekkel szemben való elégedetlenség, a gazdasági bizonytalanság és a populista pártokra való szavazási hajlandóság között. Az oksági kapcsolat alapján a világgazdasági válságot követően megnövekedett a munkanélküliség, amellyel párhuzamosan szignifikánsan lecsökkent a bizalom az európai intézmények, a politikusok és az egyes politikai pártok, a parlament és általánosan a demokrácia működésével szemben. A bizalom megrendülésének hatására növekszik meg a populista pártokra leadott szavazatok száma. A szerzők szerint a megrendült bizalmat olyan

² Az egyes munkakategóriák esetében mekkora a kockázat arra, hogy a munka megszűnik vagy más országba kerül.

³ Teljes állású munkavállaló, részmunkaidőben dolgozó vagy határozott idejű szerződéssel rendelkező, magánvállalkozó, munkanélküli.

gazdaságpolitikai intézkedésekkel kell kezelni, amelyek támogatják a munkahelyek létrejöttét és az anticiklikus fiskális politikákat. Nagyon hasonló eredményekre jut [Dustmann et al., 2017] is, akik megállapítják, hogy nagyon erős a kapcsolat abban, hogy valaki populista pártokra szavaz és abban, hogy mekkora a bizalma a nemzeti és európai intézményekben. Az idősebbek és az alacsonyabban képzettek alacsonyabb bizalommal rendelkeznek a nemzeti és európai intézményekben. Földrajzi értelemben a déli EU-s államok alacsonyabb bizalommal rendelkeznek a kormányukkal és az EU-s intézményekkel szemben, mint az északi államok. Ezzel párhuzamosan a munkanélküliség növekedése meg fogja növelni a bizalmatlanságot a kormányokkal szemben. Összességében elmondható, hogy a bizalmat akkor képes fenntartani egy nemzeti kormány vagy az EU, ha nem növekszik a munkanélküliség vagy ha nem alakulnak ki válságok. Emiatt a jövőre nézve feltétlenül szükséges, hogy egy adott válságot követő válságkezelés esetében, ha a nemzeti kormányok, vagy az EU el akarja kerülni, hogy a populista pártok megerősödjének akkor más típusú és hatékonyabb válságkezelést kell bevezetnie.

KULTURÁLIS TÉNYEZŐK

Merőben más eredményekre jut [Inglehart & Norris, 2016], amikor hasonlóan a korábban említett szerzőkhöz megvizsgálták, hogy vajon gazdasági vagy kulturális tényezők vezettek-e el a populista pártok megerősödéséhez Európában és az Amerikai Egyesült Államokban. A kutatók szerint a társadalmon belül meghatározható egy olyan társadalmi réteg, amely ellenáll a progresszív kulturális változásoknak. A kutatók a progresszív politikai értékeket elsősorban a liberális kozmopolita értékekkel azonosítják, amelyek alapján minden ember egy globális közösségnek a része. A liberális kozmopolita értékek közé tartozik a nyitott határok, a közös multikulturális értékek elve, az emberek és életmódok különbözősége és tarkasága egy kifelé nyitott és befogadó társadalomban. Ezen felül a liberális kozmopolita értékek hangsúlyozzák a horizontális fékek és ellensúlyok rendszerét és az ezt garantáló intézmények fontosságát, a kisebbségi jogok védelmét, a szociális, intellektuális és politikai sokszínűséggel szembeni toleranciát, a közös döntéseket a többségi döntésekkel szemben, a környezetvédelem fontosságát, és a szekularizáció és kevésbé a valláson alapuló értékek terjedését. Azokkal az emberekkel szemben, akiknek fontosak a liberális kozmopolita értékek, elkülöníthető egy elsősorban az idősebb, fehér és alacsonyabban képzettek körében található csoport, akik nem akarnak azonosulni progresszív értékekkel, nehezményezik, hogy a megszokott társadalmi normák megváltoztak és ennek következtében nyitottak arra, hogy populista pártokat támogassanak szavazataikkal. A kutatók arra az eredményre jutottak, hogy azok a választók, akik például szociális segélyekben részesülnek, körükben kisebb a populista pártok támogatottsága, ellentétesen azzal, mint amit a gazdasági bizonytalansághoz kapcsolódó elméletek mutatnak. Emiatt, véleményük szerint, elsősorban a kulturális változókkal és a társadalmi széttöredezettséggel lehet megmagyarázni azt, hogy miért szavaznak populista pártokra választók. Hasonló eredményekre jut [Mutz, 2018] is, aki azt vizsgálta meg, hogy miképpen változtak meg a választói preferenciák 2016-ban 2012-höz képest. A kutató azt állítja, hogy ugyan Donald Trump legfontosabb támogatói azon államokban laknak, amelyek a 2016-t megelőző években a leginkább ki voltak téve a gazdasági változásoknak, mégsem emiatt szavaztak a republikánus elnökjelöltre, mert 2016-ban a gazdaság már jó ideje fellendülőben volt. Véleménye szerint a választókat sokkal inkább befolyásolta a domináns társadalmi csoport fenyegetettség érzete. Ez tetten érhető abban, hogy a fehérek társadalmi csoportja közel áll ahhoz, hogy kisebbségre szoruljon az USA-n belül, illetve abban is, hogy az USA egyre inkább kiszolgáltatottá válik

más országokkal szemben. Ugyan a közgazdászok által képviselt vélekedés szerint a globalizáció mindenkire számára kölcsönösen előnyös, az amerikai választók erről másképpen vélekedtek. A kutatásának eredményei alapján a Trump szavazók alacsonyabban képzettek, de ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy gazdasági szempontok mentén szavaztak, sőt: a Trump szavazókat azok az elvek jellemezték, hogy úgy érezték, hogy a fehéreket hátrányos megkülönböztetés éri a feketékkel szemben, a keresztényeket hátrányos megkülönböztetés éri a muszlimokkal szemben és a férfiakat hátrányos megkülönböztetés éri a nőkkel szemben.

KONKLÚZIÓ

Összefoglalva a keresleti oldalt, amely azt magyarázza, hogy miért növekedett meg a populista pártok támogatottsága látható, hogy az irodalom nem egységes és egyaránt vannak olyan magyarázatok, amelyek a gazdasági indokokat adnak a populista pártok megnövekedett népszerűségére, mint olyan magyarázatok, amelyek kulturális okokat. A tanulmányokat nehéz összehasonlítani, mert többnyire más adatbázisokból, más évekkkel, más országokkal és más becslési eljárásokkal dolgoztak. Az valószínűleg kijelenthető, hogy a választók földrajzi és regionális elhelyezkedése nagyban befolyásolja, hogy kire is szavaz, ahogyan az is, hogy milyen iskolai végzettséggel rendelkezik, milyen társadalmi csoporthoz tartozik. Viszont ez sajnos nagyon kevés információ ahhoz, hogy lehetőség legyen bármilyen átfogó megállapítást javasolni döntéshozók számára, hogyan kerüljék el a populista pártok megerősítését. Emiatt mindenképpen szükséges lenne országokon átívelő panel adatok gyűjtésére annak megállapítására, hogy valójában milyen hatások húzódnak a háttérben.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Algan, Y., Guriev, S., Papaioannou, E., & Passari, E. (2017): The European Trust Crisis and the Rise of Populism. In *Brookings Papers on Economic Activity* (Issue Fall).
- Anderson, C. J., & Pontusson, J. (2007): Workers, worries and welfare states: Social protection and job insecurity in 15 OECD countries. *European Journal of Political Research*, 46(2), 211–235. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2007.00692.x>
- Bossert, W., Clark, A., D'Ambrosio, C., & Lepinteur, A. (2019): *Economic Insecurity and the Rise of the Right* (CEP Discussion Papers Dp1659, Centre for Economic Performance, LSE).
- Bossert, W., & D'Ambrosio, C. (2013): Measuring economic insecurity. *International Economic Review*, 54(3), 1017–1030. <https://doi.org/10.1111/iere.12026>
- Burgoon, B., & Dekker, F. (2010). Flexible employment, economic insecurity and social policy preferences in Europe. *Journal of European Social Policy*, 20(2), 126–141. <https://doi.org/10.1177/0958928709358789>
- Busch, K., HERMANN, C., HINRICHS, K., & SCHULTEN, H. (2013): *Euro Crisis, Austerity Policy and the European Social Model*.
- Colantone, I., & Stanig, P. (2018): The Trade Origins of Economic Nationalism: Import Competition and Voting Behavior in Western Europe. *American Journal of Political Science*, 62(4), 936–953. <https://doi.org/10.1111/ajps.12358>
- Dominitz, J., & Manski, C. F. (1997): Perceptions of Economic Insecurity: Evidence From the Survey of Economic Expectations. *Public Opinion Quarterly*, 61(2), 261. <https://doi.org/10.1086/297795>

- Dornbusch, R., & Edwards, S. (1990): Macroeconomic populism. *Journal of Development Economics*, 32(2), 247–277. [https://doi.org/10.1016/0304-3878\(90\)90038-D](https://doi.org/10.1016/0304-3878(90)90038-D)
- Dustmann, C., Eichengreen, B., Otten, S., Sapir, A., Tabellini, G., & Zoega, G. (2017): Europe's trust deficit: Causes and remedies. In *Monitoring International Integration*. www.cepr.org
- Foster, C., & Frieden, J. (2017): Crisis of trust: Socio-economic determinants of Europeans' confidence in government. *European Union Politics*, 18(4), 511–535. <https://doi.org/10.1177/1465116517723499>
- Funke, M., Schularick, M., & Trebesch, C. (2016): Going to extremes: Politics after financial crises, 1870–2014. *European Economic Review*, 88, 227–260. <https://doi.org/10.1016/j.eurocorev.2016.03.006>
- Guiso, L., Herrera, H., Morelli, M., & Sonno, T. (2019): Global crises and populism: the role of Eurozone institutions*. *Economic Policy*, 34(97), 95–139. <https://doi.org/10.1093/epolic/eiy018>
- Guiso, L., Herrera, H., Morelli, M., & Tommaso, S. (2018): *Populism : Demand and Supply* (EIEF Working Papers Series 1703). <https://ideas.repec.org/p/eie/wpaper/1703.html>
- Hacker, J. S., Huber, G. A., Nichols, A., Rehm, P., Schlesinger, M., Valletta, R., & Craig, S. (2014): The economic security index: A new measure for research and policy analysis. *Review of Income and Wealth*, 60(S1), 5–32. <https://doi.org/10.1111/roiw.12053>
- Inglehart, R., & Norris, P. (2016): Trump, Brexit, and the Rise of Populism: Economic Have-Nots and Cultural Backlash. In *HKS Working Paper No. RWP16-026*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2818659>
- Jacobs, E. (2007): The politics of economic security. *Issues in Governance Studies*, September(10), 1–13. <https://doi.org/10.4324/9781315162645-8>
- Mayer, N., Rovny, A. E., Rovny, J., & Sauger, N. (2015): Outsiderness, Social Class, and Votes in the 2014 European Elections. *Revue Européenne Des Sciences Sociales*, 53–1, 157–176. <https://doi.org/10.4000/ress.2997>
- Mutz, D. C. (2018): Status threat, not economic hardship, explains the 2016 presidential vote. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 115(19), E4330–E4339. <https://doi.org/10.1073/pnas.1718155115>
- Osberg, L. (1998): Economic Insecurity: In *SPRC Discussion Paper No. 88*.
- Rovny, A. E., & Rovny, J. (2017): Outsiders at the ballot box: Operationalizations and political consequences of the insider-outsider dualism. *Socio-Economic Review*, 15(1), 161–185. <https://doi.org/10.1093/ser/mww039>
- Scheve, K., & Slaughter, M. J. (2004): Economic Insecurity and the Globalization of Production. *American Journal of Political Science*, 48(4), 662–674. <https://doi.org/10.1111/j.0092-5853.2004.00094.x>
- Tétényi, A. (2020): Economic Insecurity. In *The Palgrave Encyclopedia of Global Security Studies* (pp. 1–8). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-74336-3_620-1
- The Guardian. (2015): *Greece election: Tsipras triumphant as Syriza returns to power* | World news | The Guardian. <https://www.theguardian.com/world/2015/sep/20/syriza-set-to-return-to-power-in-greek-general-election>
- Western, B., Bloome, D., Sosnaud, B., & Tach, L. (2012): Economic Insecurity and Social Stratification. *Annual Review of Sociology*, 38(1), 341–359. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-071811-145434>